

Мельник Н. І.⁴⁰

**Розвиток особистості майбутнього фахівця дошкільної освіти в процесі професійної підготовки:
український та зарубіжний досвід**

Анотація. Автором розкрито особливості розвитку особистості майбутнього спеціаліста дошкільної освіти в контексті професійної підготовки та компетентнісної парадигми організації освітнього процесу в українських та німецьких вищих навчальних закладах. Виокремлено основні чинники, які впливають на розвиток особистості та чинники, які сприяють успішному формуванню професійної компетентності педагога.

Ключові слова: особистісний розвиток, гуманізація освіти, професійна діяльність, формування професійної компетентності.

⁴⁰ Мельник Н. І., кандидат педагогічних наук; доцент кафедри дошкільної освіти Педагогічного інституту; Київський університет імені Бориса Грінченка, м. Київ.

Постановка проблеми. У поступі цивілізації особлива роль завжди належала активним, творчим особистостям, які володіючи здатністю творення інновацій були головними рушіями прогресу людства. Третє тисячоліття піднімає значення таких людей на нову висоту – адже в сучасному світі процвітання будь-якої країни безпосередньо залежить від можливості креативних членів суспільства, які мають широке коло інтересів, можуть реалізувати власний потенціал, діяльність яких забезпечує розвиток суспільства в цілому. Умовою появи та формування високорозвинутих, активних та творчих особистостей є не тільки спадкові чи набуті здібності людини, особливості характеру, але й, насамперед якісна освіта, яка базується на ефективних формах, методах та засобах організації педагогічного процесу в освітніх навчальних закладах різних рівнях. В умовах швидких темпів розвитку українського суспільства, модернізації всіх ланок освітньої галузі, її інформатизація й інтеграція в європейський та міжнародний освітній простір зростають вимоги до педагогічних кадрів. Сучасні тенденції розвитку світової комунікації теж незворотно впливають на поступ та реформування вищої педагогічної освіти. Всі ці процеси безперечно провокують появу таких вимог до майбутніх педагогів як мобільність, професійна компетентність, здатність швидко реагувати на реформи в освіті, зміни у суспільному житті, вміння ефективно трансформувати свою педагогічну діяльність відповідно до таких змін. Як правило, відповіді формування такого професіоналізму залежить від загального розвитку особистості людини, від здатності студента педагогічного вузу прагнути до саморозвитку та професійного зростання. Проте формується така здатність під науково обґрунтованою, контрольованою організацією освітнього процесу в педагогічному вузі.

Аналіз досліджень та публікацій. Проблема розвитку особистості у процесі професійної підготовки у вітчизняній та зарубіжній науці не є новою. Так, в українській освітянській літературі останніх років до проблеми формування особистості сучасного вчителя зверталися такі вчені, як В. Андрущенко, С. Гончаренко, Л. Губерський, М. Євтух, І. Зязюн, В. Кремень, В. Кушерець, О. Савченко, О. Сердюк, І. Надольний, В. Огнев'юк та ін.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми, котрим присвячується означена стаття. Багато робіт просвічені також розвитку особистості майбутніх спеціалістів дошкільної освіти (В. Анищенко, А. Богуш, І. Бех, С. Гончаренко, І. Зязюн, А. Залізник, Л. Кондрашова, О. Михайличенко, О. Сухомлинська. Сучасний погляд на проблему музично-педагогічної). Зазначимо, що освітнім часом ця ланка освіти зазнала колосальних змін та реформування. Тож, актуальність дослідження питання особистісного розвитку фахівців дошкільної ланки є беззаперечною, що обумовлює **формулювання мети даної статті**: здійснення комплексного аналізу розвитку особистості спеціаліста дошкільної освіти в контексті професійної підготовки. Мета реалізується через такі **завдання**: проаналізувати взаємозалежність між процесом професійної підготовки спеціаліста та процесом розвитку та становлення особистості майбутнього фахівця; виокремити чинники успішного розвитку особистості та формування професійної компетентності на основі компаративного аналізу практичної професійної підготовки спеціалістів дошкільної освіти в Україні та Німеччині.

Виклад основного матеріалу. Сучасні тенденції розвитку вищої освіти характеризуються поступовим переміщенням акцентів з когнітивної парадигми підготовки вихователя, метою якої є формування знань, умінь і навичок, на особистісно-орієнтовану та діяльнісну, які спрямовані на виховання особистості, здатної до саморозвитку, розвиток власних особистісних якостей та характеристик педагога, що сприяли б успішному вирішенню професійних завдань. Важливо зазначити, що разом з інтенсивними процесами модернізації педагогічної освіти сучасні науковці та педагоги вищої школи доклали чимало зусиль, щоб гармонійно та конструктивно поєднати позитивний досвід минулих поколінь професіоналів із сучасними інноваціями вітчизняної освіти. Серед пріоритетів виокремлено дотримання таких принципів вищої освіти як: фундаментальність – якість вітчизняної педагогічної освіти, яка формувалася зусиллями кращих представників професорсько-викладацького складу українських університетів: історика М. Костомарова, хірурга Н. Пирогова, вчених В. Антоновича, В. Вернадського, М. Грушевського, М. Драгоманова, С Русової, Х. Алчевскої та інших; гуманізація – напрямом, який було закладено за часи В. Мономаха, філософії Г. Сковороди, інших українських гуманістів. Не слід нехтувати досвідом підготовки спеціалістів у «братських школах», Острозької, Києво-Могилянської академії. Продуктивними є спроби у нових історичних умовах переглянути підходи до гуманізації освіти видатних педагогів-практиків А. Макаренка, В. Сухомлинського; системність і дієвість виховного процесу – пріоритетним для системи вищої педагогічної освіти є формування культури особистості на основі інтеграції компетентності та духовності професіонала.

Поняття «особистість» тлумачиться як соціально зумовлена система психічних якостей індивіда, що визначається залученістю людини до конкретних суспільних, культурних, історичних відносин [5]. Виявляється вона і формується в процесі свідомої діяльності й спілкування. Поєднує в собі риси загальнолюдського, суспільнозначущого та індивідуального, неповторного. Структура особистості багатогранна. Найхарактернішими її компонентами є *скерованість* (вибіркове ставлення людини до дійсності); *можливості* (сукупність здібностей, яка забезпечує успіх діяльності); *характер* (комплекс сталих психічних властивостей людини, що виявляються в її поведінці та діяльності, у ставленні до себе, до суспільства); *самоуправління* (утвердження самосвідомості особистості, що здійснює саморегуляцію: підсилення або послаблення діяльності, самоконтроль, корекцію дій і вчинків, планування життя й діяльності) [6].

Особистість характеризують такі ознаки:

- розумність (визначає рівень інтелектуального розвитку);
- відповідальність (рівень розвитку почуття відповідальності, вміння керувати своєю поведінкою, аналізувати свої вчинки і відповідати за них);
- свобода (здатність до автономної діяльності, прийняття самостійних рішень);
- особиста гідність (визначається рівнем вихованості, самооцінки);
- індивідуальність (несхожість на інших).
- особистість визначають неповторні фізичні якості, психічні процеси, темперамент, риси характеру, здібності, її потреби, інтереси. Вони позначаються на її пізнавальній діяльності, навчанні, праці, вчинках, ставленні до себе, взаєминах з іншими [3].

Взаємозв'язок та взаємозалежність між розвитком особистості та професійною підготовкою доведена в працях багатьох вітчизняних дослідників (А. Алексюк, В. Гулузинський, А. Деркач, М. Євтух, І. Семенов та інші) і полягають у тому, що професійна підготовка здійснюється у двох напрямках: професійному та особистісному. Вища освіта є системою, яка, з одного боку, відповідає на споживи і запити студентів у їх особистісному і професійному становленні, з іншого боку – задовольняє соціальне замовлення в підготовці фахівців для різних схем виробничого, соціального і культурного життя сучасного суспільства. У цьому зв'язку основні цілі вищої професійної освіти отримують подвійну орієнтацію:

– метою студентів є пізнавальна діяльність, інтелектуальний й емоційний розвиток, що сприяє формуванню особистісно-спрямованих і індивідуальних якостей, що відповідають їх здібностям, інтересам, потребам у рівні освіти;

– метою сучасного вузу є забезпечення високого рівня загальнонаукового, спеціального і професійного індивідуально-творчого розвитку студента, що опановує основами професії, загальної культури, що дозволяють виявити їх у конкретній діяльності і процесі безупинної самоосвіти.

Інтегративним результатом вищої освіти є вільна, соціально активна, творча і духовна особистість компетентного фахівця з вираженою професійною і науково-дослідною спрямованістю, здатна адаптуватися до різноманітних видів діяльності в мінливих соціально-економічних умовах [1].

У системі професійного розвитку майбутнього фахівця дошкільної освіти значне місце посідає навчально-вихована робота, яка забезпечує особистісний розвиток. У процесі професійної підготовки здійснюються різні види діяльності, які сприяють поступовому розвитку особистості. У вітчизняних вузах це здійснюється у кілька етапів, які співпадають з курсами навчання, кожен з яких має певну мету і передбачає вирішення взаємопов'язаних завдань:

I етап пов'язаний із адаптацією студентів до нових умов, усвідомлення ними своїх обов'язків, визначення місця в студентському колективі.

II етап передбачає сформованість у студентів потреби в розвитку своєї особистості як фахівця, так і громадянина; ознайомлення з вимогами до нього з боку професії та з боку суспільства.

III етап спрямований на здобуття навичок та вмінь, необхідних для професійної підготовки та розвитку громадянської позиції в суспільстві.

IV етап передбачає досягнення запланованого результату, а саме – сформованості у студентів психологічної та професійної готовності до самостійного життя, трудової кар'єри, виконання громадських обов'язків, духовної зрілості та особистісного зростання.

Відповідно до вказаних етапів вирішуються наступні завдання:

1) Створення програми формування у студента необхідних рис та якостей, які сприятимуть формуванню професійної компетентності.

2) Розвиток організаторських здібностей у студента на основі творчих завдань.

3) Розвиток самостійного мислення, здатності приймати рішення і брати на себе відповідальність за їх виконання, що забезпечує особистісне зростання та формування прагнення до професійного самоствердження.

4) Набуття навичок управління собою в різних ситуаціях, що дозволяє сформувати об'єктивність оцінки ситуації та адекватного вирішення поставлених задач.

5) Усвідомлення необхідності в творчому підході до будь-якої справи та набуття навичок прояву творчості в навчанні, самовихованні, професійній діяльності тощо.

Для вирішення вказаних завдань доцільно використовувати різноманітні форми та методи роботи, серед яких до найбільш ефективних можна зазначити такі:

- виховні бесіди в групах на професійно спрямовану тематику;
- лекції „Формування професійної компетентності та вимоги до сучасного спеціаліста дошкільної освіти” (по спеціальностях);
- зустріч з представниками професій, випускниками, керівниками структурних підрозділів різного рівня (дирекція коледжів, училищ, дошкільних установ, відділів освіти тощо);
- конференції та „круглі столи” з обміну досвідом після навчальної та виробничої практики;
- екскурсії на бази практик та майбутні місця роботи випускників;
- соціально-психологічний аналіз особистих якостей студентів, консультативно-методична допомога в формуванні необхідних рис;
- рольові та ділові ігри на різні теми (систематизовано автором).

Досліджуючи питання розвитку особистості в процесі фахової підготовки, вітчизняні науковці також визнають необхідність інтеграції педагогічної освіти у європейський освітній простір (В. Кремень, М. Згуровський, К. Левківський, В. Лозова, П. Сікорський, П. Юцявичене та інші) [2, с. 39-59] у зв'язку з чим постає потреба вивчення передового педагогічного досвіду зарубіжних університетів з розвитку особистості спеціаліста дошкільної освіти у процесі фахової підготовки. Зазначимо, що більшість вітчизняних педагогів вищої школи вказують, що участь вищої освіти України в Болонських перетвореннях повинно бути спрямовано на розвиток й набуття нових якісних ознак особистості.

На переконання провідних німецьких дослідників А.Шельтена, М.Шміля, А.Ліпсмайера, Й.Мюнха, В.Штратенверта, Г.Еблі якісна педагогічна професійна підготовка не тільки сприяє розвитку особистості майбутнього фахівця, а також і формування висококваліфікованого спеціаліста освітньої сфери. Стажування автора у Хальденберзькому університеті освіти (Німеччина) засвідчило, що особистісний розвиток майбутніх спеціалістів дошкільної освіти відбувається також по-етапно. Університет здійснює підготовку педагогів початкової та середньої школи; забезпечується бакалаврська підготовка педагогів дошкільної та початкової освіти; окремо здійснюється підготовка педагогів зі спеціальною освітою для спеціалізованих шкіл; є також магістерські програми підготовки спеціалістів дошкільної та початкової школи [7].

Розвиток особистості майбутнього фахівця дошкільної освіти у Хальденберзькому університеті освіти, який є зразком класичних університетів у Німеччині, реалізується через різні форми, методи та засоби організації освітнього процесу, найбільш ефективними з яких є:

форми: лекції та семінарські заняття (*навчальні заняття*), *практична діяльність* (на семінарах та практичних), лабораторна робота, позааудиторна діяльність (здійснення педагогічної діяльності та практики в межах університету, а саме участь у освітніх програмах для громадкості, які розробляються та здійснюються під керівництвом провідного науковця університету); усі види практик; форми самостійної роботи – студентські та загальноуніверситетські конференції, науково-педагогічні брифінги (консультації); курсове проектування (курсів роботи); дипломне проектування (дипломні роботи);

методи: *традиційні* 1. словесні – науково-популярна лекції (ґрунтується на аналізі фактичного матеріалу), розповідь (послідовний виклад основних ознак, особливостей предметів і явищ довкілля, наприклад опис історичних подій) пояснення, бесіда. 2. *наочні* – показ, демонстрація; 3. *практичні* (*вправи, лабораторні, практичні та дослідні роботи*); 4. *контрольні* (контрольні роботи, індивідуальні співбесіди, колоквиуми, заліки, іспити, захист курсових і дипломних робіт, державні іспити, комплексний іспит за фахом); 5. *самостійні* (*самостійні роботи, навчально-дослідні завдання, написання курсових та дипломних робіт*);

інноваційні 1. *словесні* – дискусія, обговорення проблемних питань, евристична бесіда, мікрофон; 2. *наочні* – *відео- презентація, лекція, електронні курси*; 3. *практичні* – тренінг, «мозковий штурм», «акваріум», метод синектики (ґрунтується на «поєднанні елементів до цілого», метод вільних асоціацій, «ток-шоу», «коло ідей», «ажурна плитка»), дидактичні ігри; 4. *контрольні* (модульний

контроль, написання ІНДЗ, тестування); 5.самостійні (мікровикладання, кейс-метод, складання портфоліо).

засоби: екранні – транспарант, діафільми, діапозитиви; засоби слухової наочності – компакт-диски, аудіокасети, карти пам'яті; моделі, муляжі; Наочно-слухові (аудіовізуальні) засоби навчання – діафільми із звуковим супроводом, кінофільми і кінофрагменти; друковані засоби: таблиці картини, схеми, зображення; комп'ютер.

Наявність різноманітності ефективних форми, методи та засоби організації освітнього процесу у вищому навчальному закладі, як справедливо зазначає один із провідних професорів Хальденберзького університету Карл Хольц є основною умовою особистісного розвитку спеціаліста дошкільної освіти і, водночас формування професійної компетентності педагога.

Узагальнення практики підготовки фахівців дошкільної освіти у вітчизняних та німецьких вузів підводить до розуміння того, що розвиток особистості майбутнього спеціаліста дошкільної освіти – складний та багатокомпонентний процес, який поєднує систему різних педагогічних, соціально-економічних впливів.

Висновки. Здійснений аналіз дозволяє стверджувати, що формування професійної компетентності майбутнього спеціаліста дошкільної освіти має колосальний вплив на становлення та розвиток особистості, оскільки процес формування компетентності – комплексна система педагогічно-керованих дій з боку викладачів вузу, яка передбачає:

- активізацію мислительних процесів (в процесі теоретичної підготовки розвивається пам'ять, увага, мислення: студенти навчаються аналізувати, порівнювати, зіставляти, узагальнювати та систематизувати навчальну інформацію);
- активізацію пізнавальних інтересів (формується уявлення про професію, особливості професійної діяльності, форми професійного самоствердження, прагнення до професійного росту);
- формування навичок та вмінь, які забезпечують практичну підготовку (відбувається в процесі практичних занять, практики, проведення відкритих занять, презентацій);
- формування організаторських навичок та вмінь, необхідних для забезпечення освітнього процесу в ДНЗ в цілому.

Аналізуючи розвиток особистості майбутнього спеціаліста дошкільної освіти не звернути увагу на сучасні концептуальні засади формування фахівця, особливої актуальності цей аспект аналізу набуває в контексті полікультурної парадигми професійної освіти в Україні та за кордоном, яка набула популярності в останні роки, що **становить перспективу подальших** досліджень у даному напрямі.

Література.

1. Алексюк А. М. Педагогіка вищої освіти України. – К.: Либідь, 1998. – 436 с.
2. Вища освіта України і Болонський процес: навч. посібник / за ред В. Г. Кременя. – Тернопіль, 2004. – 236 с.
3. Єрмаков І. Г. Нова школа нової України на зламі століть // Постметодика. – 1996. – № 84. – С. 23–28.
4. Нагаєв В. М. Методика преподавания в высшей школе / В. М. Нагаев. – К.: Центр учебной литературы, 2007. – 232 с.
5. Психологічний словник / за ред. В. І. Війта. – К., 1982. – С.69 – 70.
6. Тур Р. Й. Педагогічна рефлексія – основа формування творчого саморозвитку особистості / Р. Й. Тур // Управління школою. – Харків, 2004. – № 13. – С. 22 – 24.
7. PH-Heidelberg. – Study [Електронний ресурс]: Studying at Heidelberg University of Education. – Режим доступу: <http://www.ph-heidelberg.de/en/study-with-us.html>.

Melnyk N.

Preschool teacher's personal development in the process of professional preparation: Ukrainian and German experience.

Borys Grinchenko Kyiv University, Kyiv, Ukraine

The author describes peculiarities of Preschool teacher's personal development in the process of professional preparation in Ukrainian and German High-schools in the context of educational process's organization competence paradigm. Problem of personality-forming pedagogical technologies in comprehensive and pre-school establishments of USA is analyzed in the article. The main factors of successful realization of personal development and professional competence improvement are distinguished.

Keywords: *personal development, humanization of education, professional activity, formation of professional competency.*